

The author dwells on the works of E. Agazzi, E. Fromm, G. Altshuller, P. Weinzwieg and other researchers in this area.

The concepts of "knowledge-product" and "knowledge-resource" are introduced and developed.

The author pays attention to one fundamentally important circumstance: knowledge as a resource is a problem both in practical and in the theoretical aspect. The point is that we have to look for means and make efforts because knowledge-products "naturally" do not transform into knowledge-resources.

This is due to the model of mastering the knowledge that the subject enjoys.

The existing system of education does not match brand new requirements of the society: to consider memory as the treasure of assimilated knowledge becomes the feature of the past. Now we must cultivate a man-inventor who is able to use knowledge (the progress is impossible without it) accumulated by the society as a resource for further development of an individual as well as the society itself. The school of the future must guarantee its graduates the possibility of mastering the methods and technologies of innovative way of thinking (i.e. the ability of acting in the world of problems, taking decisions under these circumstances of uncertainty), the acquaintance with the methods of organization of brain attack, with morphological analysis, system approach and so on.

Key words: *innovation, science, education, knowledge-product, knowledge-resource, inventor-man, productive thinking, heuristic methods.*

УДК: 2-028.42:167/168]:316.647.5

І. О. Бондар

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПРИНЦИП ТОЛЕРАНТНОСТІ В АКАДЕМІЧНОМУ РЕЛІГІЄЗНАВСТВІ

В статті здійснено аналіз феномену толерантності в його релігійних виявах. Основна увага приділяється проблемі застосування методологічного принципу толерантності при вивченні академічного релігієзнавства, який передбачає діалог різноманітних релігійних світоглядів. Наголошується на необхідності дотримання у педагогічній діяльності засад конфесійної неупередженості та незаангажованості. Доведено практичну значущість формування різноманітних аспектів релігійної толерантності у студентів ЗВО, що є орієнтиром оцінки культури міжособистісних стосунків та однією з умов високого рівня духовності молоді.

Ключові слова: *академічне релігієзнавство, віра, виховання, мораль, студентська молодь, релігія, толерантність, цінності.*

Постановка проблеми. Проблема толерантності є однією з важливих проблем людства, оскільки нетерпимість породжує релігійні переслідування, ідеологічне протистояння, війни. На сучасному етапі рівень релігійної свободи в

Україні оцінюється у міжнародних рейтингах не найгіршими показниками. Вітчизняні науковці також вважають високим рівень релігійної толерантності в Україні [7]. Але, водночас, варто констатувати, що в цілому сьогодні дійсна культура міжрелігійного і релігійно-державного спілкування в Україні продовжує складний шлях свого формування у вкрай несприятливих умовах, пов'язаних з військовою агресією. Не зважаючи на передбачені законодавством покарання за нагнітання нетерпимості та міжрелігійної ворожнечі, чимало як церковних, так і політичних діячів відкрито розпалюють релігійні конфлікти, свідомо розпалюють і використовують релігійну нетерпимість, ворожнечу, відкрито демонструють своє втручання в релігійні справи на користь тієї чи іншої церкви, демонструють в ЗМІ свою прихильність до тієї чи іншої церкви або конфесії і жоден із них досі не був за це покараний. Зокрема, публікації в центральних та регіональних, світських та релігійних ЗМІ – як в мережі Інтернет, так і в друкованих виданнях – повсякчас демонструють, що на сьогодні Україна аж ніяк не є взірцем у царині релігійної свободи, а отже ми не можемо пишатися і рівнем релігійної толерантності в суспільстві, без якої не може бути ні рівності, ні спокою, ні громадянської свободи для всіх людей країни.

Відтак, сьогодні наше суспільство дуже далеке від розуміння та практики дійсної толерантності, від поваги до релігійної свободи кожної особистості. Нормою стала повна байдужість українців до фактів публічного нагнітання релігійної нетерпимості; ігноруються чимало дійсно важливих міжконфесійних питань і інституцій, майже не піддаються осуду факти вандалізму в храмах, у деяких областях згортаються ще нещодавно вельми активні міжконфесійні ради; зареєстровано чимало випадків, коли громада відверто стає на бік тих, хто чинить насилля і безправ'я в міжконфесійних стосунках.

Безумовно, вищезазначені суспільні тенденції віддзеркалюються у світоглядних позиціях студентської молоді, що навчається у ЗВО. При вивченні низки гуманітарних дисциплін вони мають прояви при обговоренні складних, дискусійних та актуальних проблем сучасності, а особливої гостроти набувають при вивченні феномену релігії. Очевидно, що у випускників закладів вищої освіти не залежно від раніше сформованих індивідуальних релігійних, або, навіть, атеїстичних поглядів, ставлення до релігії має бути науковим. А це означає, що дотримання методологічного принципу толерантності при вивченні академічного релігієзнавства, набуває неймовірної актуальності та практичної значущості.

Аналіз актуальних досліджень. Відповідно, не випадково у сучасній науково-дослідницькій літературі в Україні значна увага приділяється дослідженню феномена толерантності, що розглядається в декількох аспектах – релігієзнавчому, культурологічному, політологічному, соціологічному. В дослідженнях різного профілю підкреслюється, що основною функцією толерантної взаємодії є запобігання макро- і мікрогрупових конфліктів, формування і підтримка сприятливого для розвитку соціальних груп мікроклімату, забезпечення їхньої внутрішньої стабільності і узгодженості. Проблеми

толерантності присвячені роботи таких релігізнавців, як Арістова А., Гараджа В., Колодний А., Филипович Л., Климов В., Шевченко В. та ін. [1; 2; 4; 6; 7; 10; 11]. Враховуючи внесок у дослідження даної теми українських науковців, варто зазначити, що даній проблематиці, особливо в сучасних умовах трансформаційності, характерна динаміка об'єкта дослідження. Тому й при наявному стані розробки тематики, є необхідність у своєчасних подальших напрацюваннях у цьому напрямі. Однак, на нашу думку, питання формування різноманітних аспектів релігійної толерантності у студентів ЗВО в сучасних релігієзнавчих та педагогічних дослідженнях висвітлене недостатньо. Це дає підстави вважати метою нашого дослідження визначення шляхів та методів формування в процесі викладання навчальної дисципліни «Релігієзнавство» толерантного ставлення студентської молоді до різноманітних релігійних форм, що виникли в процесі існування людства.

Мета статті – виявити методологічний принцип толерантності у академічному релігієзнавстві.

Виклад основного матеріалу. В сучасній Україні Конституція гарантує і надійно захищає права людини і основні свободи, в т.ч., свободу совісті і релігійну свободу громадян. Свобода релігії передбачає сповідання будь-якої релігії, участь в богослужіннях, дотриманнях обряду і поширення свого віросповідання. Проблема толерантності тісно пов'язана зі свободою совісті. Водночас відносини в українському суспільстві в релігійній сфері ще не досягли тієї міри толерантності, коли можливо було б стверджувати, що терпимість та віротерпимість стали нормою взаємодії релігійних, громадських, політичних організацій. Зростання нетерпимості може викликати соціальну нестабільність, стати потенційно небезпечним для українського суспільства, для всього людства. Все це зумовлює необхідність формування у суспільстві культури толерантності.

Толерантність сприяє свободі вияву вільної совісті індивіда, вона є не тільки умовою проголошення права на свободу релігійного самовизначення, вибору певних світоглядних орієнтацій, а й своєрідним механізмом його реалізації на практиці. Оскільки толерантність є морально-етичним принципом поведінки й відносин різних соціальних елементів – церков, конфесій, віруючих, то це передбачає їх взаємоповагу, свідому відмову від насильства та агресії, приниження гідності.

Толерантність є нормою сучасного цивілізованого світу. Її принципи виголошені Декларацією принципів толерантності, яка затверджена Резолюцією Генеральної Конференції ЮНЕСКО 16 листопада 1995 року [5]. Толерантність визначає впровадження наступних принципів: 1) визнання рівності, суверенності, свободи релігії та переконань суб'єктів комунікації («усі різні, але усі рівні»; 2) визнання права суб'єктів комунікації на власне розуміння істини, власну позицію в житті, світоглядні та моральні орієнтири та цінності (при цьому їх культурна, моральна, естетична, релігійна своєрідність розглядається як гідність особи); 3)

безумовна відмова від монополії на істину, відкритість і повага до протилежної позиції, погляду, істини, іншої системи знань.

Релігійна толерантність як віротерпимість передбачає, таким чином, визнання й реальне забезпечення рівності у правах і свободах, повагу до специфічних для певного конфесійного напрямку чи течії світоглядних засад, переконань, культової практики, свідоме уникнення дискримінації, образ, переслідувань на ґрунті вірування. Міжконфесійна толерантність потребує від релігійних об'єднань не лише орієнтуватися на зазначені загальні принципи віротерпимості, але й дотримуватися домовленостей, свідомо обмежуючи себе у духовній експансії і апеляції до властивих їм самим істин та переконань у відносинах з іншими релігійними об'єднаннями. Міжконфесійна толерантність неможлива без відкритості до міжцерковного діалогу, без взаємних пошуків спільних точок дотику, без обопільної згоди, в чому проявляються однакові або вельми схожі позиції. Йдеться, наприклад, про необхідність зміцнення суспільної моралі, участі в патріотичному вихованні, в боротьбі проти тероризму, за збереження пам'яток культурної спадщини, обстоювання цінностей милосердя, важливості добродійних справ тощо.

Ясна річ, що толерантність як така не є синонімом байдужості, пасивно-споглядального ставлення до зла, до злочинних проявів, до знуцання над визнаними моральними нормами тощо. Все, що опиняється за межами суспільно прийнятного, що нав'язує себе як типове, хоча вже за визначенням належить до суто приватного, що обмежує свободу і права інших, не може бути толерантним.

Як свідчить європейський досвід, визначальна роль в утвердженні норм міжконфесійної толерантності належить тим, хто ухвалює і реалізує відповідні політичні рішення. І не лише на рівні всієї держави, але й на регіональному рівні. В довідковій літературі специфіку регіональної політики пов'язують з актуалізацією територіального аспекту політики, з тим, що ухвалювані рішення мають просторову визначеність, що виступає фактором агрегації інтересів і позицій, чинником формування характерних політичних мереж, особливостей політичної культури.

У сучасній науково-дослідницькій літературі прийнято виділяти декілька видів толерантності. Мова йдеться про гендерну, вікову, соціальну, національну, расову, релігійну тощо. Кожен індивід може мати різний рівень толерантності в різних сферах.

Терпиме ставлення адептів однієї релігійної конфесії до інших вір називають релігійною толерантністю. Релігійна толерантність може бути заснована на повазі до інших віросповідань або байдужості до віри як такої. В обох випадках толерантність спрямована на збереження суспільної стабільності і співіснування різних конфесій. Відповідно в нашому дослідженні ми проаналізуємо лише суто релігійний аспект феномену толерантності.

Світові і національні релігії мають ідеологічні, моральні, ціннісні як спільності, так і розбіжності. Однак, що стосується відмінностей, то не слід

сприймати їх виключно негативно, оскільки вони є передумовами для взаємодоповнення релігій. Відмінності не передбачають обов'язкової несумісності. Різні релігії і конфесії можуть бути цілком сумісними, співіснувати мирно і ефективно. Отже, відмінність релігій створює серйозні передумови для взаємодоповнення і збагачення різних релігійно-конфесійних груп суспільства. На нашу думку, об'єктивною причиною різноманіття релігійних світоглядів, які існують в світі, постає різноманіття рівнів і форм свідомості людей.

Будь-яка система освіти спирається на певний світогляд. Необхідно, щоб система освіти спиралася на такий світогляд, в основі якого були б духовні цінності, духовні та моральні орієнтири. Особливо важливою є реалізація в освітній сфері принципів толерантності, оскільки притаманна українському суспільству культурна різноманітність вимагає навчання молоді толерантній взаємодії.

Освітній процес потрібно будувати на принципах релігійної толерантності. Тут в нагоді стають предмети духовно-морального спрямування, під час викладання яких студенти вчать релігійної толерантності. Це, на нашу думку, може поєднати молодь різних конфесій, бо увага концентрується на загальнолюдських цінностях моралі та етики. Єдиною проблемою в навчальному процесі все ще лишається недостатня кількість матеріальної та кадрової бази. Проте, позитивним є те, що наше суспільство нарешті оголалося від прокомуністичних, тоталітарних поглядів, отримало свободу поглядів і право вільно обирати свої релігійні позиції.

Методологічний принцип толерантності і терпимості має різні аспекти – загальнофілософський, політологічний, правознавчий, етичний, естетичний, та, безумовно, теологічний та релігієзнавчий. Він передбачає діалог релігійного і нерелігійного світоглядів, не залежно від різних вихідних засад при поясненні процесів та подій у природі, суспільстві та духовному світі людини, є специфічним, особливим та визначальним методологічним принципом, що визначає процес вивчення студентами навчальної дисципліни «Релігієзнавство».

У релігієзнавстві зміст та історія релігії подаються принципово мовою толерантності, тобто терпимості, діалогу релігійного і нерелігійного світогляду щодо людини, суспільства, природи. Незважаючи на іноді радикально відмінні між собою базисні положення релігій, проте економічні, соціальні, політичні, екологічні, моральні, естетичні та інші ідеї та цінності можуть збігатися, а загальнолюдські – взагалі майже завжди збігаються. Саме загальнолюдські релігійно-духовні цінності лежать в основі існування як суспільства в цілому, так і окремої особистості. І саме від того, чи керуватиметься дане суспільство чи конкретна людина такими цінностями як любов, добро, свобода, солідарність, залежатиме її особиста доля, яка базуватиметься на загальнолюдських цінностях.

Сучасне студентство стане у майбутньому інтелектуальною елітою країни, виступатиме гарантом стабільного розвитку суспільства, тому важливим завданням вищої освіти є виховання фахівця, який відрізняється насамперед

толерантністю і терпимістю до різних думок, поглядів та переконань, неупередженістю в ставленні до колег, партнерів і подій.

Особливо варто підкреслити, що хоча більшість студентів університету відзначає свою приналежність до християнської церкви і, в першу чергу, до православ'я, це аж ніяк не повинно завадити їм вивчати сторінки історії інших конфесій та релігій. В процесі викладання релігієзнавства, слід неухильно і суворо дотримуватися засад неупередженості та конфесійної незаангажованості. Толерантність є однією з невід'ємних характеристик соціально-адаптованої людини, а тому й є одним з чинників, який є концептуальною основою компетентності особистості. Філософ Гараджа В. І. зауважує, що «проблема толерантності як соціальна проблема має на увазі не солідарність, не розуміння і згоду між «нами» та «іншими», але визнання за іншими права бути не такими як ми, не погоджуватися з нами» [4, 173].

Особливості суспільного життя висувають жорсткі вимоги до особистісних та професійних якостей майбутніх спеціалістів. Вступ до світового освітнього простору зобов'язує кожного викладача вищого навчального закладу до усвідомлення великої відповідальності за виховання майбутніх фахівців, їх конкурентоспроможність і професійну компетентність. Система підготовки спеціалістів має бути спрямована не лише на опанування ними певних теоретичних знань, спеціальних умінь, навичок та технік, а також, в основному, на вироблення у майбутніх фахівців особистісних характеристик: системи цінностей, психологічної культури, самосвідомості тощо. Отже, разом із світоглядною і професійною підготовкою майбутніх фахівців особливого значення набуває особистісна підготовка студентської молоді, метою якої є формування як професійно значущих якостей особистості, так і її гуманістичної спрямованості, психологічної культури, здатності до професійної ідентифікації.

Важливим завданням університетської освіти є виховання фахівця, який відрізняється, насамперед, толерантністю і терпимістю до різних думок, поглядів та переконань, неупередженістю у ставленні до колег, партнерів і подій, здатного самостійно будувати як власне життя, так впливати на життя своєї країни. За висловом Гараджи В. І., толерантність «перетворює спільне існування на існування сумісне», і, у такий спосіб, «сприяє виникненню і розвитку дуже здорової культури буття» [4, 175]. Відповідно, толерантність повинна існувати до того моменту, поки вона здатна забезпечити сумісність і взаєморозуміння.

Вивчення курсу «Релігієзнавство», по-перше, має допомогти студентам у визначенні їхніх світоглядних позицій, духовних орієнтирів і цінностей через підвищення рівня власної гуманітарної освіти, оволодіння знаннями про світову й вітчизняну релігійні культури; по-друге, має сприяти набуттю студентами знань, умінь і навичок світоглядного діалогу, формуванню здатності розуміти людей, які мислять інакше; уникненню в мисленні і в діяльності догматизму, авторитаризму, релятивізму і нігілізму; по-третє, забезпечить свідому реалізацію студентами свого конституційного права на свободу совісті.

Усім своїм змістом дисципліна «Релігієзнавство» утверджує гуманістичні цінності, громадянську злагоду, гармонію людських взаємовідносин; закликає до благодійницької діяльності і милосердя, до протистояння вседозволеності, жорстокості і насильству, до спільних дій, спрямованих на соціальне і моральне оздоровлення суспільства й особистості.

У релігійній моралі сконцентровані найвищі цінності світової цивілізації, тому часто її аргументи залишаються найвагомими для людини. Суспільство, підтримуючи і розповсюджуючи ту чи іншу мораль, тим самим формує особистість відповідно до свого ідеалу. Варто зазначити, що релігійне виховання виправдало себе у світовій педагогіці, чудово зарекомендувало себе в етнопедagogіці. Тому, щоб виховати здорову, культурну спільноту людей, нам необхідні аргументи, цінності та традиції релігійної моралі. Імперативом нашого часу стає формування толерантності молоді на принципах релігійних цінностей, яке поверне нашому народові справжні ідеали.

Отже, за умови етно-культурного ренесансу України, її інтеграції у світову спільноту, питання виховання у молоді толерантності на принципах релігійної моралі, поваги до різноманітності внутрішнього духовного світу кожної окремої людини виходять на одне з найважливіших місць. Це зумовлено і тим, що одним з соціальних феноменів сучасного українського суспільства виступає полікультурність середовища, в якому толерантність є умовою формування духовності і культури молоді, оскільки саме від неї в кризовому суспільстві залежить виживання людства у найближчому майбутньому.

Загальновідомо, що культура і духовність це ознаки будь-якої цивілізованої нації. Як справедливо зазначила одна з відомих українських дослідниць – Філіпович Л. О.: «Толерантність – то є прояв внутрішньої культури» [8, 49]. Дійсно, нація, в якій нівелюються духовні цінності приречена на загибель. Тому в цих умовах дуже важливою є активізація зусиль на підвищення духовного рівня молодого покоління, формування у нього стійкої системи глибоких морально-релігійних цінностей, оскільки саме вони складають основу мотиваційної сфери особистості, так і суспільства в цілому. Найвищими цінностями для суспільства повинні бути духовні та релігійні цінності, які створювалися тривалий час на даній території, даним етносом чи нацією.

Історія Сумщини як прикордонного регіону, може бути яскравим прикладом демонстрації феномену міжконфесійної толерантності у відносинах. Досвід, що накопичувався століттями по обидва боки державного кордону, є надзвичайно цінним в контексті побудови цивілізованого, демократичного світу, де люди можуть мати різні релігійні погляди, проте вони повинні віднайти відповідну модель співіснування і навіть співробітництва.

Аналіз численних фактів не толерантного сприйняття студентами іншої, чужої релігійності, що мали прояви у навчальному та виховному процесі, дозволяє зробити висновки, які на загал аж ніяк не можна назвати позитивними. Це

дозволяє запропонувати низку заходів, необхідних для покращення стану релігійної толерантності студентів в Україні. Відзначимо найвагоміші з них:

1. Виховання релігійної толерантності повинне розпочинатися із сім'ї. Не слід допускати проявів нетерпимості у школі. Педагогам слід з повагою ставитися до права батьків виховувати своїх дітей на засадах релігійної етики.

2. Дуже важливою умовою виховання в учнях толерантності є використання відповідних підручників історії – в школах не повинно бути однобоких, викривлених, упереджених підручників історії.

3. Зважаючи на недостатній рівень підготовки сучасних журналістів до важливої справи – об'єктивного і серйозного подання в ЗМІ релігійного життя країни, навчально-наукові інститути та факультети журналістики зобов'язані читати майбутнім журналістам розширені, солідні курси, пов'язані з історією релігії, толерантністю та правом кожної людини обирати віру за власним бажанням, це забезпечить релігійну толерантність ЗМІ України в майбутньому.

4. Доцільною є пропозиція ввести до навчальних планів ЗВО, де навчаються студенти-правники, обов'язковий курс «Забезпечення свободи совісті в Україні», оскільки формування толерантності громадян є однією із стратегічних засад внутрішньої державної політики України.

5. Підвищеного рівня релігієзнавчої освіти потребують майбутні працівники державних органів усіх рівнів. Чиновники повинні знати, що кожен має право на релігійну свободу і що саме вони – державні працівники – мають захистити це право людини.

6. На заняття викладачам релігієзнавства слід більшу увагу приділяти формуванню у студентів специфічно релігієзнавчого категоріального апарату, запроваджувати роботу зі словниками релігійних термінів, персоналій, релігійних енциклопедій тощо.

7. Зважаючи на незадовільний стан релігієзнавчої освіти, необхідно якомога частіше проводити різні позанавчальні міжконфесійні заходи. Наприклад, круглі столи або диспути, для узгодження позицій, для плекання громадянської згоди, зрештою – для розширення кругозору.

8. Толерантність як основа світосприйняття молоді, шляхом домінування в комплексі цінностей повинна виконувати регулюючу функцію в діяльності молоді.

9. Процес виховання толерантності виявляється неможливим без усвідомлення цінності людської особистості, без поважного ставлення до її прав і свобод.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, проблема толерантності у формуванні духовності українського студентства набула сьогодні особливої гостроти з погляду її прикладного характеру. Толерантність постає як головний принцип, умова, чинник подолання міжконфесійних конфліктів, що є в Україні. Водночас толерантність є орієнтиром оцінки культури міжособистісних відносин. Певна річ, толерантність не вирішує всіх світоглядних проблем, але вона

стає одним з гарантів уникнення нетерпимості й насильства, агресії між представниками різних релігійних конфесій. Ми переконані в тому, що формування толерантності має бути однією із стратегічних напрямків як внутрішньої політики держави, так і навчально-виховного процесу у ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічне релігієзнавство. Підручник. [за наук. ред. професора А. Колодного]. – К.: Світ Знань, 2002. – 862 с.
2. Арістова А. Релігійні конфлікти на теренах України та їх природа // Релігія – Світ – Україна. Книга II: Міжконфесійні відносини поліконфесійної України. – К.: УАР, 2011.
3. Гаврілова Н. Освіта в контексті міжконфесійного діалогу релігії / Наталія Гаврілова // Українське релігієзнавство № 56. – 2010. – С. 117-127.
4. Гараджа В. И. Толерантность и религиозная терпимость / В. И. Гараджа // Философские науки. – 2004. – №3. – С. 18 – 32.
5. Декларація принципів толерантності (прийнята 16 листопада 1995 р.) – Режим доступу: http://www.tolerance.org.md/rom/docs/decl_u.htm.
6. Климов В. Міжконфесійний діалог як складова культурно-цивілізаційних відносин / Валерій Климов // Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України. – К.: УАР, 2009. – С. 112-121.
7. Климов В. Толерантність міжконфесійних відносин як культура нового тисячоліття / В. Климов // Українське релігієзнавство. – 2010. – № 56. – С. 17-29.
8. Столяренко О.В. Педагогічні аспекти виховання толерантності у студентському середовищі / О.В.Столяренко, Л.М. Магас // Гуманізм та освіта: Зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції; електронне наукове видання матеріалів конференції. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – Режим доступу: [http / conf.vntu.edu.ua/](http://conf.vntu.edu.ua/).
9. Толерантність міжконфесійних відносин. Наук. збірник / За ред. А. Колодного, В. Калюжного. – Запоріжжя, 2008. – 584 с.
10. Филипович Л.О. Культура релігійного життя. Вибрані праці / Л. О. Филипович. – К.: УАР, 2011. – 387 с.
11. Шевченко В. Релігійна ідентичність і провідні тенденції церковно-релігійного розвитку в сучасній Україні / Віталій Шевченко // Релігійна свобода. – 2008. – № 13. – С. 32-38.
12. Nagel T. A Philosopher Defends Religion / Thomas Nagel. – Oxford University Press, 2012. – 359 p. – Режим доступу: <http://www.nybooks.com/articles /2012/09/27/philosopher-defends-religion/>.
13. Yelenskiy V. Religion, Church, and State in the Post-Communist Era: The Case of Ukraine (with Special References to Orthodoxy and Human Rights Issues) // Brigham Young University Law Review. – Volume 2002. – № 2. – P. 453-488.

REFERENCES

1. Akademichne relihiyeznavstvo. Pidruchnyk. [za nauk. red. profesora A. Kolodnoho]. – K.: Svit Znan', 2002. – 862 s.

2. Aristova A. Relihiyni konflikty na terenakh Ukrayiny ta yikh pryroda // Relihiya – Svit – Ukrayina. Knyha II: Mizhkonfesiyni vidnosyny polikonfesiynoyi Ukrayiny. – K.: UAR, 2011.
3. Havrilova N. Osvita v konteksti mizhkonfesiynoho dialohu relihiyi / Nataliya Havrilova // Ukrayins'ke relihiyeznavstvo № 56. – 2010. – S. 117-127.
4. Haradzha V. Y. Tolerantnost' y relyhyoznaya terpyimost' / V. Y. Haradzha // Fylosofskye nauky. – 2004. – №3. – S. 18 – 32.
5. Deklaratsiya pryntsypiv tolerantnosti (pryynyata 16 lystopada 1995 r.) – Rezhym dostupu: http://www.tolerance.org.md/rom/docs/decl_u.htm.
6. Klymov V. Mizhkonfesiynyy dialoh yak skladova kul'turno-tsyvilizatsiynyykh vidnosyn / Valeriy Klymov // Relihiya v konteksti sotsiokul'turnyykh transformatsiy Ukrayiny. – K.: UAR, 2009. – С. 112-121.
7. Klymov V. Tolerantnist' mizhkonfesiynyykh vidnosyn yak kul'tura novoho tysyacholittya / V. Klymov // Ukrayins'ke relihiyeznavstvo. – 2010. – № 56. – С. 17-29.
8. Stolyarenko O.V. Pedagogichni aspekty vykhovannya tolerantnosti u student-s'komu seredovyschi / O.V.Stolyarenko, L.M. Mahas // Humanizm ta osvita: Zb. materialiv mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi; elektronne naukovе vydannya materialiv konferentsiyi. – Vinnytsya: VNTU, 2010. – Rezhym dostupu: [http / conf.vntu.edu.ua/](http://conf.vntu.edu.ua/).
9. Tolerantnist' mizhkonfesiynyykh vidnosyn. Nauk. zbirnyk / Za red. A. Kolodnoho, V. Kalyuzhnoho. – Zaporizhzhya, 2008. – 584 s.
10. Fylypovych L.O. Kul'tura relihiynoho zhyttya. Vybrani pratsi / L. O. Fylypovych. – K.: UAR, 2011. – 387 s.
11. Shevchenko V. Relihiyna identychnist' i providni tendentsiyi tserkovno-relihiynoho rozvytku v suchasniy Ukrayini / Vitaliy Shevchenko // Relihiyna svoboda. – 2008. – № 13. – S. 32-38.
12. Nagel T. A Philosopher Defends Religion / Thomas Nagel. – Oxford University Press, 2012. – 359 p. – Rezhym dostupu: [http://www.nybooks.com/articles /2012/09/27/ philosopher-defends-religion/](http://www.nybooks.com/articles/2012/09/27/philosopher-defends-religion/).
13. Yelenskiy V. Religion, Church, and State in the Post-Communist Era: The Case of Ukraine (with Special References to Orthodoxy and Human Rights Issues) // Brigham Young University Law Review. – Volume 2002. – № 2. – P. 453-488.

АННОТАЦИЯ

Бондарь И.А. Методологический принцип толерантности в академическом религиоведении

В статье осуществлен анализ феномена толерантности в его религиозных проявлениях. Основное внимание уделяется проблеме применения методологического принципа толерантности при изучении академического религиоведения, который предусматривает диалог различных религиозных мировоззрений. Подчеркивается необходимость соблюдения в педагогической деятельности принципов непредвзятости и конфессиональной незаангажированности. Доказано практическую значимость формирования

различных аспектов религиозной толерантности у студентов заведений высшего образования, которая является ориентиром оценки культуры межличностных отношений и одним из условий высокого уровня духовности молодежи.

Ключевые слова: академическое религиоведение, вера, воспитание, мораль, студенческая молодежь, религия, толерантность, ценности.

SUMMARY

Bondar I.O. The Methodological Principle of Tolerance in Academic Religious Studies

The problem of tolerance is one of the important problems of mankind, as intolerance generates religious persecution, ideological confrontation, and wars. In the conditions of intensive processes of Ukraine's integration into the European and world community, the issues of educating tolerance among young people on the principles of religious morality, respect for the diversity of the inner spiritual world of each individual comes out on top. This is due to the fact that one of the social phenomena of modern Ukrainian society is the multicultural environment in which tolerance is a condition for the formation of spirituality and culture of youth, because future depends on it in a crisis society. Tolerance acts as the main principle, condition, a factor in inter-confessional conflicts overcoming that sometimes arise in Ukraine. Of course, tolerance does not solve all ideological problems, but it becomes one of the guarantors of avoiding intolerance and violence, aggression between representatives of various religious denominations. At the same time, tolerance is the focus for assessing the culture of interpersonal relationships. Graduates of higher educational institutions should have the scientific attitude to religion, therefore observance of the methodological principle of tolerance in the studying of academic religion acquires relevance and practical significance. The education of tolerance among student youth should be one of the strategic directions of both the domestic policy of the state and the educational process at the university.

The article analyzes the phenomenon of tolerance in its religious manifestations. The main attention is paid to the problem of applying the methodological principle of tolerance in the study of academic religion, which foresees a dialogue of various religious worldviews. The necessity of observing the fundamentals of confessional bias and non-bias in pedagogical activity is emphasized. The ways and methods of forming a tolerant attitude of student youth to various religious forms in the process of teaching the academic discipline «Religious Studies» are defined.

The practical significance of the formation of various aspects of religious tolerance among university students is proved, it is a focus for assessing the culture of interpersonal relations and one of the conditions for a high level of spirituality among young people.

Key words: academic religious studies, faith, upbringing, morals, student youth, religion, tolerance, values.